

КНЯЗЬ-ФІЛОСОФ

Володимир Василькович, правитель Волині: «біла ворона» при владі

«Людство не побачить кращих днів до того часу, доки група... послідовників філософії не отримає політичну владу, чи поки ті, хто має політичний контроль, ...не стануть філософами.» Ці слова належать видатному мислителю античності Платону. Навіть ті, хто не знайомий з філософією Платона, знають, що він виступав за створення ідеальної держави й пропонував поставити на її чолі філософів.

Багато хто оголошував і оголошує такі погляди Платона утопією. Однак утопії, як це не парадоксально для їхніх критиків, все-таки мають здатність збуватися. Принаймні, частково. І платонівська ідеальна держава не є винятком. Хоча вона й не була реалізована в тому вигляді, в якому планував її творець, все ж її елементи стали реальністю. А думки про ідеальну державу надихали не одного європейського мислителя.

Середньовічній Європі, на відміну від античної, було не до філософії. У цей час спостерігалася дезорганізація суспільного життя, суспільно-політична роздробленість. Зате філософія шанувалася в Арабському халіфаті — цій велетенській імперії епохи раннього Середньовіччя. Коли ж у Європі почався економічний та культурний підйом, стали формуватися цен-

тралізовані імперські держави, тут знову з'явився інтерес до філософії. Деякі правителі навіть хотіли зобразити себе «філософами на троні». Маємо підстави сказати: культивування філософії — це індикатор сили суспільства й держави. Ті держави, котрі це роблять, як правило, є сильними і заможними.

Українці здебільшого не виявляли особливого бажання культивувати філософію. Тому в нас філософ на троні — явище екзотичне. Майже нереальне. Пам'ятаєте, як міфічний гоголівський Тарас Бульба насміхається над наукою своїх синів, що приїхали з Київської академії? А вони там, між іншим, мали б учити несхоластичну філософію в душі аристотелізму.

Та все ж і у нас були винятки. Й, здавалося, в зовсім «непідходящий» час епохи Середньовіччя. Мається на увазі князь-філософ Володимир Василькович. Але про нього у нас знають мало, дуже мало. Його постать незаслужено губиться серед князів-войовників — Святослава, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Данила Галицького та інших. Однак ця фігура заслуговує на увагу й повагу. На фоні інших давньоруських князів він виділявся нестандартною поведінкою. У певному сенсі можна сказати, що ця особистість випередила свій час, намагаючись запровадити нові підходи у політичному, суспільному й культурному житті. Сучасники іменували його філософом. І це не варто сприймати як лестощі. Володимир Василькович культивував філософію, а свої філософські ідеї прагнув втілити в життя. Нація, котра має такого діяча, мусила б його цінувати й ставити за приклад. На жаль, ми часто не цінуємо те, що варто цінувати. Натомість піднімаємо до небес речі сумнівні.

Життя Володимира Васильковича якраз припало на складний період. Його дідом був знаменитий князь Роман Мстиславович, якому вдалося об'єднати Волинь та Галичину. Окрім Волині й Галичини під владою князя Романа опинилася значна частина нинішніх українських земель. Він став

важливим гравцем на європейській політичній сцені того часу. Недаремно літописець іменував його «вікопомним самодержцем всієї Русі». Проте неждана його загибель під польським містом Завихвостом у 1205 році поклала край реалізації амбітних планів цього талановитого та енергійного князя.

Створена ним держава після цієї трагічної події опинилася у стані політичного хаосу. Лише в результаті довготривалої боротьби за «Романову спадщину» його нащадкам, Данилу та Васильку, вдалося повернути володіння батька. Активна політична діяльність цих князів припала на час монголо-татарської навали. І хоча Галичина та Волинь не зазнали спустошень завойовників, князям довелося визнати зверхність ординців.

Володимир був єдиним сином князя Василька. Його матір'ю була Олена, дочка сандомирського й краківського князя Лешека Білого. Тобто в його жилах текла і українська, й польська кров.

Ми не знаємо дати його народження. Ймовірно, це були 40-ві роки XIII століття. Уперше літопис про Володимира Васильковича згадує в 1258 році. Також у літописі зустрічаємо детальний опис битви під містечком Небль (Нобель), що відбулася влітку чи восени 1262 року і в якій брав участь Володимир Василькович. Там його батько отримав блискучу перемогу над литовцями. У цьому ж році Володимир Василькович був присутній на зустрічі волинсько-галицьких князів із польським князем Болеславом. Наведені факти свідчать, що молодий княжич брав участь у військових походах разом із батьком. Поряд з військовим мистецтвом пізнавав мистецтво дипломатії. І таким чином учився «бути князем».

У молодому віці Володимир одружується. Його дружиною стала Ольга — дочка брянського князя Романа Михайловича. Звісно, в той час між руськими князями шлюби здійснювалися з певним розрахунком. Враховувалися чинники і матеріальні, і політичні. Почуття молодих майже не бралися до ува-

ги. Шлюб Володимира з Ольгою, певно, не був у цьому плані винятком. І все ж між цими людьми встановилися глибокі інтимні почуття. Принаймні про це говорять певні літописні сюжети.

У 1266 році Володимир Василькович брав участь у битві між польськими й руськими військами в урочищі Ворота. Ця битва трагічно закінчилася для руських. Але вона послужила добрим уроком для Володимира.

Незадовго після цього, у 1269 році, помер його батько і він став правити у м. Володимирі на Волині. У молодого князя, очевидно, не лежала душа до військової справи. Тому прагнув уникати війн, водночас велику увагу приділяючи дипломатії.

Володимир Василькович волів зосереджувати увагу на внутрішньодержавних справах. Хоча, звісно, йому доводилося брати участь у важливих військових кампаніях. Так, у Галицько-Волинському літописі детально описується похід волинсько-галицьких князів Володимира, Лева й Мстислава на литовські землі взимку 1275—1276 років. Розповідається також про похід Володимира до Слоніма й Новгородка, який у той час був головним оплотом Литовської держави князя



Князь Роман Мстиславович — дід Володимира Васильковича

Тройдена, та інші походи. І хоча, з військової точки зору, їх важко назвати вдалими, все ж Володимир підпорядкував собі землі на території сучасної західної Білорусії (Гроденщини), а також зумів укласти мир із Тройденом.

Основним вектором зовнішньої політики князя був вектор північний. Очевидно, Володимир ставив перед собою мету вийти до Прибалтійських земель. Це дало б змогу його князівству безпосередньо прилучитися до балтійської торгівлі, що мало в той час велике значення.

У цьому плані цікавими є стосунки Волинської держави Володимира Васильковича з Мазовією. У 1279 році він здійснив похід на Мазовецьке князівство. І його князь Кондрат змушений був просити миру. Десь приблизно тоді Мазовія опинилася у васальній залежності від волинського князя. Принаймні, з того часу мазовецький князь на сторінках Галицько-Волинського літопису фігурує як васал волинських князів.

Закономірно, що Володимир Василькович приділяв велику увагу укріпленню північних рубежів своєї держави. Неподалік Бреста заснував місто Каменець, яке стало важливим оборонним форпостом. Й до сьогодні в цьому містечку, що знаходиться на півночі від Бреста, зберегла висока кам'яна вежа, побудована ще за часів Володимира Васильковича. Літописець приписує йому й заснування Бреста. Звісно, в цьому твердженні є певне перебільшення. Це місто відоме ще з XI століття. Однак воно було зруйноване під час монголо-татарської навали в 1241 році й втратило своє значення. Володимир Василькович спорудив тут нові стіни-укріплення, а також поставив оборонну башту, подібну до каменецької. Завдяки цьому відбулося відродження міста, яке знову стало важливим осередком Волинського князівства на півночі.

1285 та 1287 роки стали нещасливими для волинсько-галицьких князів. У 1285 році темник Ногай та хан Телебуга повеліли їм іти разом з ними на Угорщину. Цим скористався

польський князь Болеслав Сомовитович, який пограбував села довкола міста Щекарева. Через це Володимир та його брат, галицький князь Лев, взявши в союзники литовців, ходили війною на Люблінську землю.

У 1287 році Телебуга й Ногай вирішили піти війною на поляків. Волинсько-галицькі князі мусили допомагати їм. Проходячи Волинню та Галичиною, татари спустошили землі, особливо околиці Володимира і Львова. Волинсько-галицькі князі, допомагаючи татарам, зі своїм військом пішли на Польщу. Основний їхній удар був спрямований на Сандомир та Краків. Однак Володимир Василькович ухилився від походу. Дійшовши до річки Сян, сказав, що важко захворів. Далі князь подався на Волинь. Літописець передає цю «втечу» як небажання князя спілкуватися з монголо-татарами, яких він називав «поганню».

Володимиръ рече яко еси да шибци мѣко мѣтъ . крѣдѣ
захочу ко жь снн . польковѣ мору бнн !



Переписування книг. Мініатюра з Радзивиллівського літопису

В останні роки життя Володимир Василькович важко хворів. Не маючи дітей, він оформив відповідний заповіт і здійснив ряд кроків, щоб передати своє князівство двоюрідному брату Мстиславу, сину Данила Галицького. Існує думка, що останній став засновником князівського роду Острозьких.

Помер Володимир Василькович у Любомлі 10 грудня 1288 року.

Перед смертю князь роздав чимало своїх скарбів убогим людям: «золото, і срібло, і каміння дороге, і пояси золоті отця свого, і срібні, і своє, що після отця свого придбав був, — усе він роздав. І блюда великі срібні, і кубки золоті та срібні сам він перед своїми очима побив і перелив у гривні; і намиста великі золоті баби своєї (Анни) і матері своєї (Олени) — він перелив і розіслав милостиню по всій землі. І стада він роздав убогим людям — і в кого ото коней нема, і тим, у кого погинули вони у Телебужину війну».

Із літопису довідуємося, що Володимир Василькович багато зробив для церков і монастирів у своєму князівстві, зокрема у Володимирі, Любомлі, Бресті, Каменці. Церквам і монастирям він дарував церковне начиння, а також книги. Деякі з цих книг замовляв переписувати, а деякі переписував сам. Таке переписування було складною справою й свідчило про високу освіченість князя. Судячи з усього, він мав відношення до написання й редагування визначної пам'ятки давньоруської писемності — Галицько-Волинського літопису. В самому ж Галицько-Волинському літописі його іменують великим філософом, який не лише намагався пізнати сутність речей, а й втілювати свої знання в повсякденному житті.

*Петро КРАЛЮК, доктор філософських наук,
проректор НУ «Острозька академія»*

5 жовтня 2007 р.